

Centrum för uthålligt lantbruk

Jordbruksdepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande över Ekologiska jordbruksprodukter och livsmedel – Aktionsplan 2005. Jordbruksverket. Rapport 2001:11

Centrum för uthålligt lantbruk (CUL) har anmodats inkomma med yttrande över "Aktionsplan för ekologisk produktion" Jordbruksverket rapport 2001:11 och vill med anledning härav anföra följande:

Sammanfattning

- *Forskningsmedel.* Regeringens mål för den ekologiska produktionen ställer höga krav på såväl forskning som försöks- och utvecklingsverksamhet. Regeringen avsatte för åren 2001-2003 35 miljoner per år för forskning om och utveckling av ekologisk produktion. Det är viktigt att motsvarande summa avsätts även för den resterande perioden, d.v.s 35 miljoner per år under åren 2004-2005.
- *Högre utbildning.* Den ökade satsningen på forskningsmedel ställer ökade krav på lärare och handledare vid bl.a. SLU, inte minst vad gäller studier och utvärdering av hela system. SLU bör, för att möjliggöra ett så effektivt användande av forskningsmedlen som möjligt, ges uppdraget att se över behovet av lärartjänster inom det aktuella området. Detta gäller även på grundutbildningsnivå där dagens kursutbud bör kompletteras med möjlighet till fördjupning i husdjursfrågor samt ett kursutbud som innehåller utbildning inom områdena integration husdjur-växtodling, analys av hela system samt analys av uthållighet.
- *Fortbildning.* Fortbildning av yrkesverksamma är ett viktigt verktyg för att kunna utveckla rådgivningen och bibehålla en hög kvalitet. Det viktigt att fortbildningen baseras på de senaste rönen som kommit fram inom forskning och praktik. CUL ser det som viktigt att Jordbruksverket inom ramen för KULM fortsätter och ökar sina satsningar på fortbildning baserad på vetenskapligt dokumenterad kunskap. Här har SLU och CUL en viktig roll och bör ges ansvar för fortbildningsverksamheten på högskolenivå, där både kurser av allmän karaktär samt kurser med fördjupat innehåll behövs och efterfrågas. CUL efterfrågar en strategi för hur denna verksamhet ska genomföras och finansieras.
- *Försöksgårdar.* CUL vill understryka betydelsen av att i större utsträckning använda och utveckla de försöksgårdar i landet som arbetar med ekologisk produktion. De är en viktig resurs för att sprida kunskap ute i regionerna, öka kunskapsutbytet mellan forskning, rådgivning och praktik och för att stimulera till en ökad ekologisk produktion över hela landet. Försöksgårdarna kan användas för försök i stor skala och fungera som praktiska föredömen, både vad gäller

växtodling och djurhållning samt vara en resurs för forskningen. CUL efterfrågar en plan över hur detta ska genomföras och finansieras.

- *Deltagande forskning*. CUL ser positivt på att öka satsningarna på metodiken "deltagande forskning". De initiativ som hittills tagits har fallit väl ut och bidragit till att utveckla det ekologiska lantbruket. Deltagande forskning ger ökade möjligheter till dialog och kunskapsutbyte mellan forskare, rådgivare och praktiker då man gemensamt formulerar frågeställningar, planerar forskning och försök samt utvärderar resultaten. Det behövs dock en plan för hur arbetet ska utvecklas och finansieras då det annars riskerar att hamna mellan två stolar, forsknings- och försöksmedel och KULM-medel.

Allmänt

CUL anser att aktionsplanen ger en bra beskrivning av situationen inom det ekologiska lantbruket idag och att den ger en bra översikt av hittills vidtagna åtgärder.

Det ekologiska lantbruket har varit och är en viktig drivkraft i arbetet med att utveckla hela lantbruket i en mer uthållig och miljövänlig riktning och kommer förmodligen att vara det under ett antal år framöver. Det ekologiska lantbruket utvecklas hela tiden och i takt med nya forskningsresultat och förbättrade produktionsmetoder närmar sig det ekologiska lantbruket sin målsättning, en hållbar produktion. Ekologiskt lantbruk är också ett koncept som lyckats skapa förtroende bland konsumenterna. Det är viktigt att påpeka att resultat från forskning, försök och utvecklingsarbete inom det ekologiska lantbruket kommer hela lantbruket till godo. Samtidigt är det betydelsefullt att förstå att det ekologiska lantbruket närmar sig uthållighetsfrågan från utgångspunkten "tillit till ekologiska processer och försiktighetsprincipen" samtidigt som det konventionella lantbruket vill gå mot ökad uthållighet med utgångspunkten "teknologiska lösningar, precision och kontroll".

Lantbrukets uthållighet, på kort och lång sikt, är en stor och komplex fråga där man måste tillåta initiativ från många aktörer för att successivt närma sig målet. Det är angeläget att det ekologiska lantbruket ges fortsatt möjlighet att utvecklas och vara en positiv kraft inom lantbruket samtidigt som en ökad dialog och gemensamma initiativ mellan de aktörer som arbetar för en uthållig utveckling av lantbruket är önskvärd. Vi ser det därför som positivt att Jordbruksverket tagit fram en plan för en fortsatt utveckling av det ekologiska lantbruket.

Jordbruksverket har i avsnittet 6. Förslag till åtgärder gjort en sammanställning och identifierat ett antal problemområden. CUL anser att åtgärdsdelen bör vidareutvecklas och efterfrågar en djupare analys och en tydligare målbeskrivning vad gäller föreslagna åtgärder samt att behovet av resurser för att kunna genomföra föreslagna åtgärder sammanställs. Vi ser det därför, liksom Jordbruksverket, som positivt att en kompletterande utvecklingsplan tas fram under hösten.

Nedan följer kommentarer till enskilda delar i aktionsplanen.

CUL har förutom kommentarer av allmän karaktär framförallt fokuserat på de delar som rör forskning, försök och utveckling samt högre utbildning.

Vad gäller övriga delar ställer vi oss i stort bakom det gemensamma remissvar som Ekologiska lantbrukarna, Naturskyddsföreningen, KRAV m.fl. sammanställt.

1.2

Den sammanfattande beskrivning av det ekologiska lantbrukets mål som tas upp under 1.2 känns alltför kort och sammanfattande i detta sammanhang. Målen för det ekologiska lantbruket är centrala för hela aktionsplanen varför det hade varit önskvärt med en mer fyllig beskrivning, t.ex. den målformulering för verksamheten som aktörer inom det ekologiska lantbruket i Sverige utarbetade under 1993 och 1994 (KRAV, 1995).

2.2

CUL vill betona behovet av en allsidig belysning av hur den ekologiska produktionen bidrar till att uppfylla de nationella miljömålen och föreslår att ett antal utredningar tillsätts för att möjliggöra en så heltäckande kartläggning och identifiering av eventuella kunskapsluckor som möjligt. Förutom de i aktionsplanen nämnda miljömålen Grundvatten av god kvalitet, Ingen övergödning m.m., Ett rikt odlingslandskap, En giftfri miljö samt Begränsad klimatpåverkan bör även det ekologiska lantbrukets effekt på miljömålen Levande sjöar och vattendrag, Myllrande våtmarker och Frisk luft utvärderas. Vid bedömningen av miljöeffekter från lantbruksproduktion vill vi trycka på betydelsen av att göra bedömningarna på rätt systemnivå. Som exempel kan nämnas att vad gäller växtnäringsläckage är lantbrukets förmåga att cirkulera växtnäring mellan foderproduktion och djurhållning mycket central vid bedömningen av miljöeffekter. Likaså bör teknologiska lösningar på miljöproblem bedömas utifrån en helhetsbild av de olika teknologiska lösningarnas behov av olika typer av support samt vilka biprodukter de genererar.

I avvaktan på att en mer heltäckande genomgång av det ekologiska lantbrukets miljöeffekter genomförs har vi valt att inte här kommentera på detaljnivå i aktionsplanen. (Som ett exempel på behovet av en mer heltäckande genomgång kan nämnas att i avsnittet 2.2.3.2 nämns faktorer som kan leda till hög ammoniakavgång. Man nämner dock inte den faktor som antagligen är den viktigaste, nämligen N-utbytet i mjölkproduktionen. I extrema fall kan denna variera med 15-40%. Foderstater med stor andel vallfoder med ett högt innehåll av framförallt klöver predisponerar för en låg ansättning av det konsumerade kvävet. Jordbruket svarar för ca. 90% av det totala ammoniakutsläppet i landet, varav 64% kommer från nötkreaturen. Det mesta av nötkreatursandelen torde komma från mjölkproduktionen. Variationen i kornas kväveutnyttjande har därför stor betydelse för de totala utsläppen).

2.4.3

Ett ökat kretslopp mellan stad och land är centralt och CUL instämmer i Jordbruksverkets beskrivning. I detta sammanhang är det viktigt att också poängtera att 75-80% av det som odlas används till foder, varför integrationen mellan växtodling och djurhållning är mycket central för en ökad återcirkulering av näringsämnen och mulldråvara.

2.4.4

Med tanke på de kraftiga reaktioner från allmänheten, olika konsumentgrupper, djurrättsaktivister m.fl. vad gäller långa plågsamma transporter och storskalig slakt så bör detta nämnas under 2.4.4 som tänkbara mått på djurvälstånd.

3.1.5

En redovisning av de projekt som erhållit medel från SJFR för forskning inom ekologisk jordbruks- och trädgårdsproduktion finns i rapporten Ekologisk jordbruks- och trädgårdsproduktion. Redovisning av SJFR:s forskningsprogram 1997-1999 (CUL, 2001). På CUL:s hemsida www.cul.slu.se presenteras pågående svenska forskningsprojekt inom ekologiskt lantbruk. Förutom projekt finansierade av SJFR och Jordbruksverket presenteras där även projekt finansierade av SLF, Ekhagastiftelsen, Mistra m.fl.

3.1.10

Mellan de nordiska lantbruksuniversiteterna finns sedan många år ett väl utvecklat samarbete vad gäller forskningsinformation och utbildning.

Forskningsinformation

Den nordiska tidskriften "Forskningsnytt om økologisk landbruk i Norden" är ett samarbete mellan tio forskningsinstitutioner i Norden. Tidskriften har som syfte att förmedla kunskap från den nordiska forskningen inom ekologiskt lantbruk till rådgivare, lärare, forskare och lantbrukare samt till myndigheter, organisationer, politiker och andra med intresse för utvecklingen inom ekologiskt lantbruk. Tidskriften utkommer med åtta nummer per år. Sverige (CUL) är ansvarig utgivare.

Högre utbildning

Sedan 1995 har sex nordiska doktorandkurser inom området genomförts med totalt ett 50-tal doktorander. Planering och genomförande har skett inom det NOVA-baserade forskarnätverket inom ekologiskt lantbruk och till viss del finansierats av NorFa. Under våren 2001 påbörjades planeringen av ett gemensamt nordiskt utbud av doktorandkurser inom området ekologiskt lantbruk.

Inom ramen för NOVA har ett nordiskt tvåårigt utbildningsprogram på magisternivå tagits fram inom området agroekologi/ekologiskt lantbruk. Programmet är systeminriktat och med hjälp av tvärvetenskapliga inslag förmedlas kunskap som kan bidra till att förstå lantbrukets roll i samhället och utveckla lantbruket i en uthållig riktning. Programmet är godkänt som magisterprogram eller stråk/specialisering i Danmark, Finland och Norge. Sverige har deltagit i utvecklingsarbetet men utbildningen är inte ännu godkänd i Sverige, varken som magisterprogram eller stråk i agronomutbildningen.

6

CUL tycker det är positivt att Jordbruksverket sammanfattar åtgärdsförslagen och anger ansvariga enheter. Detta skapar tydlighet och möjliggör en uppföljning. CUL anser dock att åtgärdsdelen bör vidareutvecklas och efterfrågar en djupare analys och en tydligare målbeskrivning vad gäller föreslagna åtgärder samt att behovet av resurser för att kunna genomföra dessa sammanställs.

Vad avses med att den ekologiska produktionen ska utvecklas på ett positivt sätt? Positivt i meningen att den ska öka eller i meningen "gott"?

6.1.1

Jordbruksverket berör de odlingstekniska problem som finns för flera grödor, t.ex. sockerbeter, potatis, frukt, bär samt frilandsodlade grönsaker samt de problem som är förknippade med detta för att 20%-målet ska vara möjligt att nå för dessa grödor. Man konstaterar också att det är viktigt med en stabil utveckling och en ökning som omfattar alla grödor. Man nämner ökade demonstrationsodlingar som en möjlig åtgärd. CUL vill här poängtera vikten av en ökad dialog med relevanta forskargrupper i samband med planeringen av demonstrationsodlingar. CUL ser det som mycket positivt att regeringen avsatt 7 miljoner för fältförsök inom ekologisk produktion. En samordning mellan Jordbruksverkets demonstrationsaktiviteter och SLU:s fältforskningsverksamhet är önskvärd. Det är också angeläget att den dokumentation som genomförs inom ramen för KULM görs tillgänglig för en större krets. CUL vill i detta sammanhang understryka betydelsen av att i större utsträckning använda och utveckla de försöksgårdar i landet som arbetar med ekologisk produktion. De är en viktig resurs för att sprida kunskap ute i regionerna, öka kunskapsutbytet mellan forskning, rådgivning och praktik och för att stimulera till en ökad ekologisk produktion över hela landet. Försöksgårdarna kan användas för försök i stor skala och fungera som praktiska föredömen, både vad gäller växtodling och djurhållning samt vara en resurs för forskningen. Vi efterlyser en plan för hur denna verksamhet ska kunna utvecklas samt hur den ska finansieras.

6.1.4.3

Kretsloppsanpassning kräver en utvärdering av olika lösningars energi- och resurseffektivitet i såväl processkala som i större skala samt i ett längre tidsperspektiv. Det kräver också forskning kring nödvändiga förändringar i samhället exempelvis när det gäller konsumtionsmönster, boende och livsstil.

6.1.5.1

Det är viktigt att en ideologisk diskussion förs om den ekologiska växthusodlingen. Det är idag inte möjligt för de ekologiska växthusodlarna att konkurrera med konventionella odlare utan att använda olja då kraftig skattereduktion på fossilt bränsle hindrar utvecklingen av alternativa lösningar.

(I ekologisk växthusodling byter man inte bara ut "konventionella gödsel- och bekämpningsmedel" utan även odlingssubstrat (exempelvis stenumull mot jord).)

6.2

I avsnittet om hälsofrågor nämns att undersökningar har visat att juverhälsan varit bättre i ekologisk mjölkproduktion än i den konventionella. Ofta är avkastningsnivån lägre i den ekologiska produktionen. Det finns ett samband mellan avkastningsnivå och hälsa varför vi efterlyser en förbättrat kunskapsunderlag om intensitetens betydelse i dessa sammanhang. CUL efterlyser också ökade kunskaper vad gäller sambandet foder och djurhälsa.

6.2.2

Även om det finns ett särskilt avsnitt om foder, så borde man även här lyfta fram betydelsen av fodrets kvalitet (näringssmässigt och hygieniskt) och utfodringen på näringsintag och utnyttjandet av djurens potential. Detta är av central betydelse eftersom den inverkar på såväl näringsutnyttjandet och miljöeffekterna (t.ex. N och P) som på den ekologiska produktionens konkurrenskraft. Fodrets betydelse kommer inte att minska om allt foder skall vara ekologiskt producerat. (Det är dock viktigt att analysen görs på olika systemnivåer.)

6.2.5.2

P.g.a. problemen med protozoosjukdomen koccidios är det med dagens produktions-system närmast omöjligt att föda upp eko-kyckling när koccidiostatika inte används. Många menar att svårigheterna att utan mediciner kontrollera koccidios är det största hindret mot ekonomiskt bärkraftig ekologisk slaktkycklingproduktion. Koccidiostatika är ju en typ av foderantibiotika (med även tillväxtbefrämjande effekter) som rutinmässigt används till all konventionellt uppfödd slaktkyckling, och några fullgoda alternativ finns idag inte. Vill vi få tillgång till ekologiska kycklingar behövs intensiv forsknings- och utvecklingsverksamhet inom det här området. Koccidios hos fjäderfä är det största parasitproblemet inom ekologisk djurproduktion alla kategorier - och där det är svårast att hitta bärkraftiga alternativ. I detta sammanhang är det viktigt att betona möjligheten att utveckla skötselsystem som minskar risken för koccidios, t.ex. mobila uppfödningssystem på bete eller stall-uppfödning med frekvent utgödning.

6.2.6

Hästar är det djurslag (vid sidan av fjäderfä) som mest ivrigt utsätts för medicinsk behandling mot parasiter. Att inte förebyggande behandla föl och unga hästar mot parasiter kan innebära stora risker för djurens hälsa och framtida. Detta är en fråga som bör tacklas, inte minst mot behovet av tillgång på ekologisk hästgödsel för bl.a champinjonodling.

6.5

Här föreslås att vid nyrekrytering av rådgivare bör kraven skärpas på högskoleutbildning inom området ekologiskt lantbruk. I sammanfattningen anges länsstyrelserna och andra arbetsgivare som ansvariga. SLU bör rimligtvis ges ett ansvar för att sådan utbildning erbjuds studenterna. I detta sammanhang bör det betonas att dagens utbud med introduktionskurs och fördjupning i växtodlingsfrågor bör kompletteras med möjlighet till fördjupning i husdjursfrågor samt ett kursutbud som innehåller utbildning inom områdena integration husdjur-växtodling, analys av hela system samt analys av uthållighet. Det är viktigt att SLU ges i uppdrag att ta ansvar för att utbildning inom dessa områden kan erbjudas studenterna vilket innebär att behovet av lärartjänster med ansvar för de aktuella områdena bör ses över. Enligt CUL:s erfarenhet kan SLU idag inte tillgodose den efterfrågan som finns bland studenterna vad gäller handledning av t.ex. examensarbeten inom områdena integration husdjur-växtodling samt ekologiskt lantbruk – utvärdering och utveckling av hela system.

Fortbildning av yrkesverksamma är också ett viktigt verktyg för att kunna utveckla rådgivningen och bibehålla en hög kvalitet. Det är viktigt att fortbildningen baseras på de senaste rönen som kommit fram inom forskning och praktik. CUL ser det som viktigt att Jordbruksverket inom ramen för KULM fortsätter och ökar sina satsningar på fortbildning baserad på vetenskapligt dokumenterad kunskap. Här har SLU och CUL en viktig roll och bör ges ansvar för fortbildningsverksamheten på högskolenivå, där både kurser av allmän karaktär samt kurser med fördjupat innehåll behövs och efterfrågas. CUL efterfrågar en strategi för hur denna verksamhet ska genomföras och finansieras.

6.6

CUL ser positivt på att öka satsningarna på metodiken "deltagande forskning". De initiativ som hittills tagits har fallit väl ut och bidragit till att utveckla det ekologiska lantbruket. Deltagande forskning ger ökade möjligheter till dialog och kunskaps-

utbyte mellan forskare, rådgivare och praktiker då man gemensamt formulerar frågeställningar, planerar forskning och försök samt utvärderar resultaten. Det behövs dock en plan för hur arbetet ska utvecklas och finansieras då det annars riskerar att hamna mellan två stolar, forsknings- och försöksmedel och KULM-medel.

6.6.1

Under rubriken forskningsmedel kommenteras inte behovet av medel. Regeringens mål för den ekologiska produktionen ställer höga krav på såväl forskning som försöks- och utvecklingsverksamhet. Regeringen avsatte för åren 2001-2003 35 miljoner per år för forskning om och utveckling av ekologisk produktion. Det är viktigt att motsvarande summa avsätts även för den resterande perioden, d.v.s. 35 miljoner per år under åren 2004-2005.

Den ökade satsningen på forskningsmedel ställer ökade krav på lärare och handledare vid bl.a. SLU, inte minst vad gäller studier och utvärdering av hela system. SLU bör, för att möjliggöra ett så effektivt användande av forskningsmedlen som möjligt, snarast ges uppdraget att se över behovet av lärartjänster inom det aktuella området.

6.6.2

Det är viktigt att Jordbruksverket får fortsatta medel i samma omfattning som idag för den verksamhet som bedrivs vad gäller försöks- och utvecklingsprojekt inom ekologisk produktion. Hur Jordbruksverket fördelar den totala medelssumman för FoU bör relateras till de nationella miljömålen och de kunskapsluckor som identifierats efter att jordbrukets miljöeffekter utvärderats.

6.6.3

CUL stödjer Jordbruksverkets förslag och betonar behovet av ökade satsningar på forskning, försöks- och utvecklingsverksamhet vad gäller ekologisk trädgårdsodling.

6.6.4

Sedan CUL inrättades 1997 finns en naturlig mötesplats där forskare, näring och finansierare kan föra en dialog om frågor som rör forskning, försök- och utveckling, högre utbildning samt forskningsinformation inom det ekologiska lantbruket. CUL instämmer i Jordbruksverkets bedömning att det behövs en informell grupp där erfarenheter, strategier och samordning inom forskningen kan diskuteras av finansierare, myndigheter och näring. CUL ställer sig positiv till att organisera och ta ansvar för det nya samrådsorganet.

6.10 .1

CUL stödjer förslaget om rundabordsamtal organiserade av KSLA.

6.10.3

CUL tycker det är positivt att aktörer inom det ekologiska lantbruket är villiga att arbeta med en kompletterande utvecklingsplan.

7.2

CUL instämmer i Jordbruksverkets bedömning att det finns behov av en helhetsbedömning av produktionshjälpmedel och vill särskilt påtala behovet av att använda och utveckla metoder för analys av hela system. CUL vill också påtala behovet av att en ökad dialog förs med forskarsamhället i samband med regelutveckling och regel-

utformning samt att bakgrunden till varför olika regler tillkommit tydliggörs. Det är också viktigt att poängtera att en regeldiskussion bör föras inte bara med utgångspunkt från EU utan även med utgångspunkt från svenska förhållanden.

Aktionsplanen har skickats till CUL:s styrelse för synpunkter samt till CUL:s personal och forskare inom området som är fysiskt samlokaliserade i CUL:s lokaler. Synpunkter har lämnats av forskare Johanna Björklund, statsagronom Erlig Burstedt, professor Mårten Carlsson, forskare Gunnela Gustafson, forskare Lennart Salomonsson, konsulent Karin Svanäng samt professor Arvid Ugglå.

Uppsala den 10 augusti 2001

Karin Höök, föreståndare CUL